

MEZŐGAZDASÁGI TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁS

A MEZŐGAZDASÁGBAN Magyarországon uralkodó patriarkalizmus — különösen kedvezőbb gazdasági viszonyok között — egészen a XIX. század végéig elviselhetővé tette nálunk a társadalombiztosítás intézményének hiányát. Csak amikor a múlt század végén bekövetkezett agrárválság során a gazdák és a lét és nemlét szélére sodródott mezőgazdasági munkásság között a jobbágyság felszabadulása óta mindinkább lazuló kapcsolatok utolsó láncszemei is kihullással fenyegettek, lépett nyomatékosan előtérbe a mezőgazdasági társadalombiztosítás megszervezésének szüksége. A nagy földművelésügyi miniszter, Darányi Ignác érdeme azután, hogy ezt a szükségletet felismerve az 1900. év elején javaslatot terjesztett a képviselőház elé a Gazdasági Munkás- és Cselédsegélypénztárról.

Mind a Darányi javaslata alapján létrejött törvény, mind még az első világháború előtt mezőgazdasági biztosításunknak ezt az. alaptörvényét kiegészítő többi törvényeink — a szociálpolitika akkori felfogásának megfelelően — az önszegély elvén épülnek fel s arra kívánnak módot nyújtani, hogy a gazdasági munkásosztály az állam, a városok, illetve a községek szerveinek közbejöttével „java munkaidejében és nélkülözhető filléreivel magának munkaképtelenség és betegség esetére megélhetését biztosítsa, vagy elhalálózása esetén családjának egy kis tőkét hagyhasson hátra“.

Az említett törvények az önszegély eszméjéből folyóan csupán a gazdasági cselédek, illetve a gépmunkások balesetbiztosítása tekintetében állapítanak meg kényszerítő szabályokat balesetből eredő betegség, rokkantság és halál, valamint nem baleseti eredetű rokkantság és halál esetére pedig csupán önkéntes biztosításra adnak lehetőséget minden 14 évesnél idősebb és 35 évnél fiatalabb gazdasági munkás, cseléd, valamint minden gazdasággal foglalkozó egyén részére.

Mezőgazdasági társadalombiztosításunknak ilyen szabályozása, jóllehet a korábban fennállott helyzettel szemben kétségtelenül fejlődést és javulást jelentett, már az első világháború előtt sem bizonyult kielégítőnek. Eltekintve ugyanis attól, hogy az önkéntes biztosítás, amely a biztosítás gondolata iránt sokkal inkább fogékony ipari munkások körében és a haladottabb nyugati államokban sem vált be, nálunk semmiképpen nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, hiányos volt ez a rendezés főképp azért, mert egyáltalán nem gondoskodott a nem balesetből folyó betegség, valamint az anyaság esetéről.

A gazdasági cselédek betegségi ellátása a gazda és a gazdasági cseléd közötti viszony szabályozásáról szóló 1907. évi XLV. törvénycikk hatálybalépésével némiképp rendezést nyert ugyan, mert e törvényünk „addig is, amíg a gazdasági cselédek betegsegélyezésének kérdése intézményesen szabályoztatok“, a gazdasági cseléd — vele élő felesége és 12 éven aluli gyermeke — betegség esetére való ellátását a megbetegedéstől számított 45 napon át a gazda kötelességévé tette, de a gazdasági munkásosztálynak a gazdasági cselédektől különböző egyéb csoportjai csupán szegénnyjogon jutottak és juthatnak ma is betegségük esetén orvosi és gyógyszer ellátáshoz, illetve kórházi ápoláshoz. (Mindössze az idegen községbeli gazdasági munkásokról köteles a gazda az 1898. évi II. törvénycikk értelmében nyolc napig gondoskodni.)

Érthető, hogy ez a helyzet már ezekben az időkben is sok panaszra adott alkalmat, egyben pedig megkönnyítette a mezőgazdasági társadalombiztosítás hézagainak sokszor politikai okokból kiinduló bírálatát. E két szemszögből kell megítélnünk a képviselőház munkásügyi bizottságának

1907 február havi javaslatát, amelynek alapján a képviselőház utasította a földművelésügyi kormányt, hogy mezőgazdasági munkások és cselédek betegség és baleset elleni kötelező biztosítása tárgyában sürgősen terjesszen javaslatot a képviselőház elé.

A javaslatnak a valórválását megakadályozta azonban szociálpolitikánknak az első világháború előtti erős passzivitása, majd a háború, a forradalmak, az országcsönkítés később pedig a gazdasági világválság. Erre vonatkozólag a tárgyilagosság kedvéért meg kell állapítanunk, hogy a magyar szociálpolitikának az első világháború után bekövetkezett alakulását lényegesen befolyásolta az ország helyzete. Míg más szerencsésebb országokban az embervédelem gondolatát széles alapokra helyezve intézményesítették, nálunk az államterület Összezsugorodása következtében a politikai és gazdasági helyzet teljesen más vágányokra való átállításából származó nemzeti veszélyekkel kellett küzdelelnünk. Amikor pedig a romok eltakarítása után új építőmunka következhetett, beállott a gazdasági világválság és a magyar mezőgazdaság hosszú ideig nem volt jövedelmező és kétségtelenül nem bírta volna el az újabb szociális terheket. Az a fel fogás viszont, hogy a mezőgazdasági társadalombiztosítást, mint az egész társadalom érdekeit szolgáló intézményt, a közösség áldozatából kell továbbfejleszteni, még nem tudott utat törni.

E körülményeknek kell tulajdonítanunk, hogy mezőgazdasági társadalombiztosításunknak olyan mérvű fejlődése, amelyet a magyarság érdekei kívántak volna, majdnem huszonöt esztendőre megszakadt. Ez idő alatt az önkéntes öregségi, rokkantsági és haláleseti biztosítás úgyszólván teljesen visszafejlődött és az Országos Gazdasági Munkáspénztárnak (a Gazdasági Munkás- és Cselédségélypénztár nevét az 1913. évi XX. törvénycikk megváltoztatta) a működése — miután több mint 10 millió aranykorona értékű tartaléktökéjét hadikölcsönbe fektetvén, úgyszólván egész vagyonát elvesztette — az inflációs időktől kezdődőleg az önkéntesen biztosítottak érdekeinek lehető megóvására és a kötelező balesetbiztosítás ellátására korlátozódott. Ebben a konzervatív ügykörben azonban ez az intézmény igen tiszteletreméltó tevékenységet fejtett ki s a méltányosság jegyében olyan gyakorlatot fejlesztett ki, amely — nagy előnyére — ma is jellemzi. („Kétes esetekben a fél javára kell dönten!”)

A mezőgazdasági társadalombiztosítás fejlődésében beállott nagy szünet csak 1936-ban, a gazdasági világválság némi enyhülésével ért véget. Előbb a gazdatisztek öregségi, rokkantsági és haláleseti biztosítása (1936), majd a gazdasági munkavállalók öregségi biztosítása és özvegyeinek járadékban részesítése valósult meg (1938—1939).

Mindhárom törvény már a biztosítási kötelezettség elvén felépülő modern alkotás. Mindamellet különösen a gazdasági munkavállalók kötelező öregségi biztosításáról és özvegyeik járadékban részesítéséről szóló törvényben a magyar mezőgazdasági társadalombiztosításban mintegy alaprincípiummá vált egyenlő jog nyert megvalósulást. Így az említett törvények — évi 60 P összegben — ingyenes járadékot juttatnak minden a hatálybalépésükkor 65 (ha tűzharcos 63) évesnél idősebb férfi gazdasági munkásnak és cselédnek, valamint ezek hatvanadik életévüket betöltött özvegyeinek. Ezenkívül járulékl rovás céljára a nyugateurópai országokban jól bevált, a mezőgazdaság adottságainak leginkább megfelelő, az írásbeli eljárást mellőző bélyegrendszer vezetik be, amely egyben lehetővé teszi azt is, hogy a járulékl rovásra előírt időpontok rugalmasan alkalmaztassanak.

Ha az elmondottakon felül figyelembe vesszük, hogy a földművelésügyi kormány az 1939—1942. években a rendelkezésre álló lehetőségek korlátai között — a biztosítottak után egységesen egy évre 3 pengő összeg-

ben megállapított baleseti hozzájárulási díjakból — korszerű színvonalra és viszonylag a maximumra emelte a balesetbiztosítás szolgáltatásait¹ és ugyanekkor — a szerzett jogok figyelembevételével — megtörtént a felszabadult területeknek a magyar mezőgazdasági társadalombiztosítás jogszabályai alá vonása (unifikációja) is,² akkor — egészen nagy városokban — előttünk áll mezőgazdasági társadalombiztosításunknak az elmúlt 40 év alatti fejlődése. Csupán azzal a megjegyzéssel kell még ezt a képet kiegészítenünk, hogy a kötelező munkavállalói öregségi (és özvegyi) biztosítás szolgáltatásainak értéke, jóllehet ezek a szolgáltatások éppen alacsony voltakra tekintettel, már a parlamenti tárgyalás alkalmával — parlamentben és parlamenten kívül — igen súlyos támadásokat váltottak ki, a háborús drágulás folytán rendkívül visszaesett. Ugyanez áll a volt csehszlovák biztosításból átvett, illetve az itt szerzett — egyébként jórészt megfelelő fedezet nélkül átvállalt — jogok alapján megállapítható járadékokra is.

Mindezeket egybevetve a következő megállapításokat tehetjük:

1. Kötelező mezőgazdasági balesetbiztosításunk csupán a gazdasági cselédekre és gépmunkásokra terjed ki. (A gazdasági napszámosok, részeseik, sommások, erdőmunkások stb. baleset esetére kötelezőleg nincsenek biztosítva. De a kötelezőleg biztosítottak is csak az esetben jogosultak baleseti kártalanításra, ha a gazda tényleg biztosította őket. Ellenkező esetben csak a gazda ellen fordulhatnak kártérítési igényükkel, ami különösen kisgazdák esetében könnyen eredménytelen lehet.)

2. Kötelező mezőgazdasági munkavállalói öregségi biztosításunk csak a férfi gazdasági munkavállalóra terjed ki és ennek a biztosításnak nincsenek rokkantság és árvaság esetére szóló szolgáltatásai.

3. A baleseti biztosítás szolgáltatásai nem érik el, a gazdasági munkavállalói öregségi (és özvegyi) biztosítás szolgáltatásai pedig nem közelítik meg a falusi viszonyokhoz mért relatív létminimumot.

4. Mezőgazdasági társadalombiztosításunknak hiányoznak a betegségi és anyaság esetére szóló szolgáltatásai, ami a faj- és nemzetvédelmi érdekek megfelelő érvényesítését akadályozza.

Ezek szerint tehát mezőgazdasági társadalombiztosításunk nem teljes, integrális, hanem részleges, csonka társadalombiztosítás, amelynek szolgáltatási rendszere nem fedezi teljesen az előforduló kockázatokat.

Ezek a megállapítások egyébként némileg nyílt kapukat döngetnek, hiszen az 1938. évi XII., valamint az 1939. évi XVI. törvénycikk indoklásában maga a földművelésügyi kormány mutatott rá mezőgazdasági társadalombiztosításunk hiányosságaira, a fejlesztés szükségességére és a gazdasági munkavállalói öregségi biztosításnak aránylag szerény szolgáltatásait éppen evolúciós terveivel, valamint a betegségi és anyasági biztosítás szándékolt bevezetése folytán előreláthatólag felmerülő szociális terhekkel indokolta. Szükséges volt mégis erre rámutatnunk, mert bár a földművelésügyi kormánynak az előbbiekből is következőleg feltétlenül megvannak a mezőgazdasági társadalombiztosítás fejlesztésére vonatkozó tervei, de hogy ezek a tervek a közeljövőben a megvalósulás stádiumába jutnak-e, azt természetesen nem tudhatjuk és a tervezett

¹ Bevezette a tehetetlenségi pótlékot, a gyermeknevelési segélyt és gyermekpótlékot, a halált okozó baleset esetén az eddigi egyszersmindenkorra szóló baleseti haláleseti segély helyett, alternatív módon, lehetővé tette baleseti özvegyi és árvajáradék megállapítását, a baleseti járadék legnagyobb évi összegét 434 pengőben, az özvegyi járadék Összegét évi 240 pengőben, az egyszersmindenkorra szóló baleseti haláleseti segély alapösszegét pedig 1200 pengőben állapította meg, amely utóbbi a gyermekek számától függően még progresszíven emelkedik.

² Az unifikáció egyik érdekessége, hogy a cseh impérium alól felszabadult területeken az itt hatályban volt intézményes betegségi ellátás — ideiglenesen az Országos Társadalombiztosító Intézet által ellátottan — továbbra is hatályban maradt.

megoldást sem ismerhetjük. Viszont tény, hogy a mezőgazdasági társadalombiztosításnak 1936-ban örvendetesen megindult fejlődése — bizonyára a háborús viszonyok miatt — törést szenvedett, ami különösen fájdalmas azért, mert a szolgáltatások összege az öregségi biztosításban az 1939 évtől változatlan.

Kérdés ezek után, mi volna a legfontosabb és legsürgősebb teendő mezőgazdasági társadalombiztosításunk továbbfejlesztése terén, illetve időszzerű-e egyáltalán most e kérdés tárgyalása?

Van olyan felfogás, hogy az idő — a mezőgazdaság jövedelmi viszonyaira tekintettel — most legalkalmasabb a mezőgazdasági társadalombiztosítás reformjának megvalósítására, viszont más oldalról olyan állásponttal is találkozunk, hogy ebben a tekintetben mindenesetre meg kell várnunk a békés viszonyok beálltát.

A magunk részéről egyik nézetet sem tudjuk osztani. Ügy véljük, hogy a jelenlegi viszonyok kétségtelenül megnehezítenék valamely nagyobb szabású reform gyakorlati megvalósulását, — ami természetesen nem jelenti azt, hogy egy esetleges reformjavaslatot nem is volna helyes haladéktalanul letárgyalni — de ez semmi esetre sem jelenthet tétlenséget, stagnálást s ezen a téren minden kezdeményezésről való lemondást. Vannak a mezőgazdasági társadalombiztosítás terén nagyobb szervezeti módosítást nem igénylő teendők is, amelyek azonban gyors intézkedést kívánnak.

Errevonatkozólag — különös figyelemmel a katonai illetve harctéri szolgálatot teljesítő gazdasági munkavállalók érdekeire, — a végleges rendezéshez való átmenetképpen — a következőket tartanók szükségesnek.¹

1. *Szülési* segély nyújtását minden az 1938. évi XII. törvénycikk alapján öregség esetére biztosításra kötelezett (18—65 éves férfi) gazdasági munkavállaló házastársának szülése esetére, a biztosításban történt lerovásoktól, illetve a katonai szolgálat igazolásától függően, esetenként 60 pengő, harctéri szolgálat esetén 100 pengő összegben. (Ez számításunk szerint az öregség esetére biztosításra kötelezetteknek tagjaikkal való együttes számát az ország jelenlegi területén 5 millióra becsülve és az említett népréteg szaporodási arányszámát 25%-re értékelve, mintegy 8 millió pengő költséget jelentene.)

2. Az öregségi és özvegyi járadéktörzsnek és legkisebb összegének felemelését a jelenlegi évi 60 pengőről évi 120 pengőre, (összesen kb. évi 12 millió pengő költség.)

3. Az öregségi biztosítás körében megállapítható haláleseti segély legkisebb összegének felemelését 30 pengőről 60 pengőre, hői halál esetén 120 pengőre. (Kb. 800.000—1.000.000 pengő költség.)

4. özvegyi járadék megállapítását az öregségi biztosítás körében az özvegy 60. életévének betöltése előtt is, ha az 6 éven aluli vagy legalább 14 éven aluli gyermek eltartásáról gondoskodik. (Számításunk szerint mintegy évi 400.000 pengő költség.)

5. A felvidéki és kárpátaljai öregségi és rokkantsági járadékosok részére megállapított, illetve megállapítható árvajáradék és gyermekpótlék összegének 200%-os felemelését, amivel megszűnnének a jelenleg gyakran havi 1 pengőt sem elérő árvajáradékok. (Kb. évi 150.000 pengő költség.)

6. Állandó jellegű, vagy egyszersmindenkorra szóló rendkívüli segély megállapítását olyan esetekben, amidőn valamely törvényes feltétel hiányában öregségi illetve özvegyi járadék nem állapítható meg, de családvédelmi vagy szociális tekintetek (több kiskorú gyermek eltartásáról való gondoskodás, munkakézséges, érdemes gazdasági munkavállaló rokkantsága, stb.) a járadék megállapítását különösen indokoltá teszik, vagy a törvényes rendelkezések alapján megállapítható járadék felemelése

¹ A végleges rendezés módja tekintetében, éppen a mondottakra tekintettel tartózkodtunk az állásfoglalástól. Kétségtelennek tartjuk azonban, hogy ez a szabályozás csupán a meglévő és jól bevált intézményekre tekintettel, a mezőgazdaság sajátosságainak megfelelően történhet meg. Az itt javasolt összegeket természetesen a drágulással arányosítani kellene.

az említett okokból különösen méltányosnak látszik. (Rendkívüli segélyekre évi 1 millió pengőt fordítanánk.)

7. Betegségi segély megállapítását olyan esetekben, amidőn valamely gazdasági munkavállaló családja a családfő, vagy a harctéri szolgálatot teljesítő családfő által eltartott valamely családtag huzamosabb ideig (legalább egy hónapig) tartó betegsége folytán válságos helyzetbe jut. A betegségi segély összegét 60, két hónapot meghaladó betegség esetén legfeljebb 120 pengőben állapítanánk meg azzal, hogy ha a gazdasági munkavállaló legalább három 14 éven aluli eltartásáról gondoskodik, a betegségi segély összege egy hónapot meghaladó betegség esetén 120 pengő, két hónapot meghaladó betegség esetén 200 pengő lenne. A betegségi segély ilyenképpen — a családvédelem jegyében ideiglenes megoldásként — pótolná az intézményes betegségi ellátást. (Betegségi segélyekre évi 1,650.000 pengőt iránvoznánk elő: így hozzávetőlegesen 20—25.000 esetben tudnánk évente betegségi segélyt nyújtani.)

Az i—7. pontban említett szolgáltatások, illetve ezek költségének figyelembevételével az 1936. évi XXXVI. törvénycikkkel Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet (OMBI) elnevezést nyert volt Gazdasági Munkáspénztárnak — a balesetbiztosítás itt nem érintett (aránylag megnyugtatóan rendezett) szolgáltatásain felül — maximálisan mintegy évi 25 millió pengő kiadás merülne fel. Ebből a kiadásból — a jelenlegi keretek között folyósított járadékokra és haláleseti segélyekre — hozzávetőlegesen 7 millió pengő van a rendelkezésre álló bevételekből biztosítástechnikailag fedezve. (Az OMBI kötelező munkavállalói öregségi biztosítási ágának kereken évi 20 millió pengő bevételéből a fennmaradó összeg a járadékok fizetését célzó tőkegyűjtést szolgálja.) A fedezendő többlet tehát évi 18 millió pengőt tenne ki.

Az említett költségtöbblet előteremtését a következőképpen képzeljük:

1. Az Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet javára megállapított állami hozzájárulásnak (ennek összege jelenleg évi 10,179.000 pengő) évi 10 millió pengővel való felemelésével, vagy — amennyiben ez az út pillanatnyilag nem járható — az állami hozzájárulás emelése helyett az Országos Nép- és Családvédelmi Alap javára megállapított (1943. évre több mint 100 millió pengő összegben előirányzott) költségekből — az Alap által kitűzött nagyfontosságú célokkal teljes összhangban — az első évre 10 millió pengőnek az Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézet részére való átengedésével.

2. A munkavállalói öregségi járulék jelenlegi összegének (heti 20 fillér) heti 30 fillérré való felemelésével, ami a fennálló gazdasági napszám és egyéb munkabérekre tekintettel nem jelentene az érdekeltekre elviselhetetlen áldozatot. (A rendelkezésre álló adatok alapján a járulékkulcs ilyen felemelése mintegy évi 1,500.000—2,000.000 pengő többletbevételt jelentene.)

3. A még ezek után is hiányzó mintegy évi 8 millió pengőnek a kötelező munkavállalói öregségi biztosítás járuléktartalékalapjából való rendelkezésre bocsátásával.

Erre vonatkozólag az az elgondolásunk, hogy az ilyenképpen a jövőbeli járadékok fedezetében előálló (de mindenesetre csupán a távol jövőben jelentkező) hiányt — minthogy a javasolt intézkedéseket a kérdés végleges rendezéséig legfeljebb azonban három évre tervezzük — összesen 24 millió pengőt, az állam 15 év alatt felkamatolt összegben térítené vissza.

Nem szeretnénk a felelőtlen túlzás bajába esni, ezért nem mondhatjuk, hogy felvetett gondolatok megvalósítását célzó áldozat teljesen jelentéktelen. Úgy véljük viszont, hogy négy milliárdot meghaladó költségvetésnél 12 milliós tételnek valamely nagyfontosságú nemzeti érdek megvalósítását szolgáló beállítás nem ütközhet elháríthatatlan akadályba.

Az illetékes tényezők kedvező állásfoglalását egyébként annál is inkább remélhetjük, mert legújabb szociálpolitikánk nagyvonalú célkitűzése szerint — amint ez a Nép- és Családvédelmi Alapról szóló törvényből kitűnik — a magyar állam a leginkább támogatásra szoruló néprétegek felemelését kifejezetten saját feladatának tekinti. A sürgős eljárásnak sincs akadály, mert

a kivételes hatalomban nyert felhatalmazás alapján a szabályozás rendeleti úton is megtörténhet.

Mezőgazdasági munkásságunk érdemes része — tehát túlnyomó nagy többsége — a javasolt segítséget feltétlenül megérdemli és bizonyosak vagyunk benne, hálás lenne érte. A cselekvés pedig — a nagyobb költségvetési megterhelést és szervezeti módosítást igénylő átfogó reformot előkészítve — nemcsak egy népréteg boldogulását, nemcsak a keresztény humánus követelményeit szolgálná, hanem a társadalom nyugalját és ezzel, valamint a nemzet erőinek és teljesítőképességének fokozásával az egész nemzeti társadalom nagyfontosságú érdekeit is.

EMBER GYÖRGY